

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

ÍRÁSOK A MAGYARORSZÁGI BEÁSOKRÓL

GÖDÖLLŐ, 2009.

A SZENT ISTVÁN EGYETEM GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
ÉS A CIGÁNY NÉPRAJZI ÉS TÖRTÉNETI EGYESÜLET KÖZÖS KIADVÁNYA

Szerkesztette:
LANDAUER ATTILA – NAGY PÁL

A kötetet lektorálta:
DR. TÁLOS ENDRE

A kötet megjelenését az
EMBERI ERŐFORRÁSOK FEJLESZTÉSE ALAPÍTVÁNY
támogatta

Felelős kiadó:
SZIE GTK dékánja

Borítóterv és tördelés:
TÓTH BÁLINT
VIDOVICS RENÁTA

Címlapon:
BEÁSOK, ALATTYÁN 1916
Gecse Árpád felvétele. Damjanich János Múzeum, Szolnok, Néprajzi Fotótár

Készült:
SZENT ISTVÁN EGYETEMI KIADÓ, GÖDÖLLŐ

Felelős vezető:
LAJOS MIHÁLY

ISBN: 978-963-269-139-8

ÍRÁSOK A MAGYARORSZÁGI BEÁSOKRÓL

Szerkesztette
LANDAUER ATTILA – NAGY PÁL

A SZENT ISTVÁN EGYETEM GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR ÉS
A CIGÁNY NÉPRAJZI ÉS TÖRTÉNETI EGYESÜLET KÖZÖS KIADVÁNYA

GÖDÖLLŐ, 2009.

Tartalomjegyzék

NAGY PÁL	
<i>Előszó</i>	5
HEGEDŰS SÁNDOR	
<i>A beás irodalomról</i>	14
VARGA ILONA	
<i>Orsós Jakabról</i>	30
NOVÁKNÉ BÉKEFI MARGIT	
<i>Teknős cigányok Gödöllőn</i>	47
KALÁNYOSNÉ LÁSZLÓ JULIANNA	
<i>Család és rokonság az őcsényi beásoknál</i>	59
LANDAUER ÁTTILA	
<i>Adalékok a beás cigányság korai történetéhez</i>	79
CS. SEBESTYÉN KÁROLY	
<i>Cigánytípusú románok Krassó-Szörény megyében</i>	98

NAGY PÁL ELŐSZÓ

A kelet-európai rendszerváltozásokkal és az európai uniós tér bővülésével párhuzamosan az utóbbi húsz esztendő fontos kérdése lett cigányok és nem-cigányok új, kölcsönösen elfogadható együttélési modelljének megteremtése. A cigányok európai és magyarországi történetében nem először alakult ki ennek a modellnek az újjáépítési igénye, ám először kell összeurópai léptékben újragondolni.

A változásokkal és az új kihívásokkal együtt megélnékült a cigányok iránti érdeklődés, a cigánykutatókban különösen a szociológia és a kulturális antropológia kapott domináns szerepet, míg a történettudomány, a néprajz és egyéb diszciplínák visszafogottabban jelentek meg a palettán.

A cigány reneszánsz azonban a gettósodási tendenciákkal, a cigányság csoportjain belüli szakadásokkal, a szociális problémák etnicizálódásával, a cigány identitás „sérült és fenyegetett”¹ identitásként történt rögzülésével, napjainkra mérséklődött. Sem a kormányzati politikában, sem a tudományos kutatásban nem születnek meg azok az érvényes válaszok és gyakorlati cselekvési modellek, amelyek megfelelő kiindulási alapot nyújthatnának az együttélési modell újjáalkotásához. Integrációról papolunk, miközben a társadalom egésze dezintegrálódik. Identitásról szépelgünk, miközben cigány és nem-cigány közösségek sora jutott már a tartós identitásválság állapotába.

Miközben a sajtóban, a közbeszédben, a politikában naponta folyik – gyakorta otromba és ostoba – diskurzus a cigányokról, a cigány csoportok történelme és kultúrája iránti tényleges és egészséges érdeklődés már-már alig látszik, de legalábbis periférikus és visszaszorult szűk szakmai közösségekbe, rosszabb esetben felületesebb értelmiségi ömlengésbe, vagy rosszul értelmezett hagyományőrzésbe. A Roma Évtized Programban pl. nincs kulturális dimenzióban megfogalmazott prioritás. Az oktatásban és a kutatásban a „racionális” megközelítésekkel szemben a cigányok által jobban elfogadott „beleérzően újra átélő” megközelítések² erősödtek fel, ahol a valósággal a sors, a kognitív orientációkkal az emocionális orientációk, a szelektáló rendszerezéssel a spekulatív improvizáció helyeződik szembe. Summa summarum, a hazai cigánykutatók és a romológia³ gyakorta a Mannheim-paradoxonba keveredik, s ember legyen a talpán, aki az objektív tudományos eredményeket elválasztja az ideológiagyártástól. (Gaertz 1994: 23.)

Ebből a csapdából kereste a kiutat a Cigány Néprajzi és Történeti Egyesület,

1 Erős Ferenc által használt kifejezés (1997).

2 Max Weber kategóriái. Az értelmezés kétféle útjáról lásd Weber (1987:38).

3 Romológián a különféle tudományágak cigányokra vonatkozó ismereteinek a felsőoktatásban megvalósuló integrációját értem. Annak kifejtését, hogy a romológia miért nem fejlődött ténylegesen tudományággá, jelen előszóban nem tekintem feladatommá.

valamint a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara, amikor 2008. június 28-án Gödöllőn megrendezték „A beás kultúra napja” c. konferenciát, a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány, valamint az Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány támogatásával. Jelen kötet⁴ az akkor történelemtudományi, népi kultúráról, irodalomról, zenéről és nyelvről elhangzott hat előadásból négynek az írott változatát teszi közzé, amelyeket K. László Juliannának és Cs. Sebestyén Károlynak a tanulmányai egészítik ki.

Az, hogy a beások első csoportjai mikor érkeztek Magyarországra, még mindig alapvető kérdése a magyarországi cigány csoportok történetének. Fontos az evidenciakereső értelmezés Max Weber által „racionális”-nak nevezett oldaláról, mert a szakirodalomban még mindig az a klisé él a beásokról, hogy a tizenkilencedik század végén, huszadik század elején érkeztek az országba. Fontos továbbá a Weber által „beleérzően újra átélő”-nek nevezett evidenciakeresés felől is⁵, mert a magyarországi cigányok nem ismerik saját múltjuknak a beköltözésre vonatkozó reális tényeit, s a cigány/roma etnikai reprezentációban történelemtorzításoknak van tudatformáló ideológiai szerepe. Ebben az esetben tehát a kutatásban ésszerűen és szükségszerűen merül fel etikai probléma: a kutatásnak tárgyilagosságnak kell lennie, ugyanakkor nem lehet megfosztani a beásokat attól a történelmi realitástól, hogy első csoportjaik már a tizennyolcadik század első felében (esetleg még korábban) a mai Magyarország területére érkeztek.

A cigányok magyarországi megjelenéséről és a migráció jellegéről a szakirodalomban a hármas hullámteória terjedt el. Ennek lényege, hogy a cigányok három nagy hullámban érkeztek Magyarország területére, a tizenöt–tizenhatodik században, a tizennyolcadik század elején a török kiűzését követően, valamint a tizenkilencedik század derekától az első világháborúig terjedő időszakban. Az Adriano Colocitól és más tizenkilencedik századi szerzőktől átöröklődött elképzelések két szempontból is megtévesztőek:

1. Pontatlan kronológiát adnak és azt a látszatot keltik, mintha az említett három időszak között nem lett volna a Kárpát-medencében cigány migráció.
2. Tévesen ítélik meg a migráció jellegét és csoportspecifikumait.

A Balkán és a Kárpát-medence, s ezen belül a román fejedelemségek és Erdély között a tizennegyedik század végétől a huszadik századig kimutatható egy folyamatos mobilizáció, melynek keretében többféle etnikai csoport húzódott a Kárpát-medencébe. Politikai változások, háborús események, inségek és járványok hatására időnként hullámszerűvé vált ez a mozgás, de a cigányok esetében alapvonása a kisebb csoportokban történő, lassú áthúzódás, amelynek elsődleges indikátora a piackövetés volt.

Azt, hogy cigány csoportok melyik birodalomhoz, illetve melyik országhoz

4 Bármily furcsa is, a cigányokról szóló könyvdömpingben kötetünk a második, beásokról szóló tematikus kiadvány Bódi Zuzsanna (1997) után.

5 Lásd a 2. sz. jegyzetet!

tartoztak, gyakran befolyásolták a tényleges migrációtól független geopolitikai tényezők: a tizennyolcadik században pl. két békekötés következményeként is megtörtént, hogy cigányok (és más etnikai csoportok) határváltozás következtében más országba kerültek: pozsareváci béke és a török háborút lezáró béke II. József korában. Jelentős népességátrendező hatása volt a tizennyolcadik század második felében Lengyelország háromszori felosztásának is. A tizenkilencedik században a napóleoni háborúkat lezáró bécsi kongresszus (1815), néhány évtizeddel később pedig a „keleti kérdés” dolgában összehívott berlini kongresszus (1878) rendezte át a határokat. A huszadik században szintén jelentősek voltak a területi változások, különösen a trianoni békerendszerek (1918–1920) következményeként.

A migrációval kapcsolatos legelterjedtebb téves klisé, hogy az oláh cigányok és a beások a tizenkilencedik század második felében, illetve a tizenkilencedik–huszadik század fordulóján érkeztek Magyarországra. Miként a kárpáti cigányokra a tizennegyedik–tizenhetedik század közötti elnyújtott beköltözés a jellemző, az oláh és beás cigányokra a tizennyolcadik–huszadik század közötti, nem egyszerre, nem egyetlen irányból és nem egyetlen nagy csoportban történt beköltözés, amely szintén a nagyobb léptékű általános demográfiai folyamat részeként zajlott le. Oláh és beás cigány csoportoknak a tizenkilencedik század második felében és a huszadik század elején történt beköltözése egy olyan hosszabb folyamat része volt, amely a tizenhetedik század végén kezdődött, s a huszadik század későbbi időszakában is folytatódott.⁶

A magyarországi cigány csoportok történetének megoldatlan problémája, hogy a tartós együttélés feltételeinek kialakulásának időszakában (tizennegyedik–tizenhetedik század) milyen csoportfejlődési folyamatok mentek végbe, milyen feltételrendszer és milyen lokális hatások alakították a csoportfejlődést. Mai ismereteink szerint bizvást mondhatjuk, hogy a mai magyarországi cigány csoportok karakterét a Balkánon és a Kárpát-medencében lezajlott történeti folyamatok befolyásolták a tizennegyedik század óta, nem pedig valamiféle archetipikus, genezisében ősidőkbe homályosuló, változatlan formában továbbélő csoportkarakterről kell beszélnünk. A magyarországi cigány csoportok migrációjának, közösségfejlődésének, ipari üzemmódoinak kérdései semmiképpen sem tekinthetők megnyugtatóan tisztázottnak. Az viszont világosan látható, hogy a tizenhetedik században jelennek meg olyan romániai és magyarországi források, amelyekben már elkülöníthetők a ma ismert csoportokra vonatkozó adatok. Az akkori általános európai válság hatásai váltottak ki olyan átrendeződéseket Európa régióiban, amelyek a cigányokat is érintették, s amelyek következtében a tizennyolcadik század első felében már tisztán felfedezhetőek a ma ismert csoportok a történeti forrásokban.

A sárospataki váruradalom 1693. évi összeírásából ismerjük jelenleg a zingari valachi csoportnév legkorábbi előfordulását (Tóth 2009:17). A magyarországi latin

6 A migráció kérdéseiről lásd Achim (2001) és Nagy (1998).

nyelvű iratokban a tizennyolcadik század második harmadában találkozunk egyre gyakrabban a zingari valachi elnevezéssel, amelynek jelentése oláh cigány, ám eredetileg a mai szakirodalomban oláh és beás cigányként ismert csoportokat is jelentette. Pest vármegye 1742. évi statútumában is szerepel ez a kifejezés, de a szövegből nem állapítható meg, hogy közelebbről mely ma ismert csoportról van szó. 1750-ben Szabolcs vármegye is rendelkezett a „zingari valachi” névvel illetett cigányokról, de itt sem határozható be, hogy a mai csoportosítás szerinti beásokról, vagy oláh cigányokról van-e szó. Két évvel az erdélyi román parasztmozgalom leverése után, 1761-ben a helytartótanács arra szólította fel a törvényhatóságokat, hogy a „Valachi Zingari” Erdélyből való beszivárgását akadályozzák meg, Magyarországra történő vándorlásuknak már Erdély határainál elejét kell venni. A Tolna vármegyei cigányok 1766. évi összeírásában a Gerjénben élőkről feljegyezték, hogy az oláh cigányok („zingari valachi”) mintegy 30 esztendeje ott laknak, a helység lakosai kérik, hogy maradhassanak, mert ebből nekik is hasznuk származik⁷.

A közös elnevezés mögött meghúzódó eltérő néprajzi karakter az 1760-as évektől jól megrajzolható a források adataiból. Somogy megye 1768. évi cigányokról szóló statútumaiban pl. határozottan külön választva beszélnek a zingari valachi kategórián belül a különféle famunkákat végző („ex arboribus varia instrumenta lignea, cochlearia, et lintres et alia conficiant”), valamint a rézműves és üstcsináló („ahenarius”) cigányokról.⁸ Egy 1777-ben keletkezett somogyi szolgabírói jelentés szerint a „zingari valachi”-ként megjelölt csoportok az előző évben (1776) a Baranya megyei Iványiból költöztek a Somogy megyei Várad faluba.⁹

A teknővájó telep általam ismert legkorábbi leírása, a fentebb említett 1777-es szolgabírói jelentésben: A cserjések és az erdők szélén vesszőből és faágakból kunyhót (tugurium) építettek. Kanalakat, teknőket, szórólapatokat és „alia id genus fabricarunt”.¹⁰

Erdélyi uradalmi összeírásokban a tizenhetedik században bukkan fel a famunka, mint téli kiegészítő tevékenység, cigányok a balázsfalvi uradalomban karókat csináltak. A tizennyolcadik század előtről ismert magyarországi forrásokban azonban a teknővájás, valamint a kanál- és orsókészítés nem fordul elő. Az erdélyi Fehér megyében, a belényesi uradalomban találkozunk vasműves, rézműves, rostacsináló és hegedűs cigányok mellett „kalanos” cigányokkal 1704 júliusában.¹¹ Jelen tudásunk szerint ez az első magyarországi adat a beásokra jellemző famegmunkáló tevékenységről. Ugyancsak Erdélyben, egy aranyosszéki boszorkányperben 1735-ben „Kalanos Borbara”, Basarad Miklós felesége volt a vádlott (Kiss–Pál 2002:409–411).

7 Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára. IV. 1. b. Fasc. Nro. 43.

8 Somogy Megyei Levéltár. IV. 1. a. 1768. 638.

9 Somogy Megyei Levéltár. IV. 1. a. 1777. II. kötet. 99–103.

10 A zingari valachi néven felbukkanó cigány csoportokra vonatkozó adatok részletes áttekintését lásd Nagy (1998) és Tóth (2009).

11 Magyar Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptioes. Registrata 17:8.

A fafeldolgozó mesterségek kialakulásában és a zingari valachi gyűjtőnév alá tartozó csoportok ezzel szorosan összefüggő kifejlődésében meghatározó hatása volt a tizenhetedik századi gazdasági kihívásoknak. A tizenhetedik században a specializálódás következtében több fémműves tevékenység (kapaverés, kaszaverés, stb.) is önálló foglalkozássá vált, s amikor ezek céhes keretekbe szerveződtek, egyre erőteljesebben kiszorították a piacról a cigány kézműveseket. Amikor a tanult mesteriség gyakorlásának lehetősége egy adott térben bezárult, kétféle választ lehetett adni: vándorlással új piacot keresni, vagy új megélhetési módra áttérni. Ezzel létrejött a cigányok magyarországi történetében az a tartósan, napjainkig fennmaradó kényszerhelyzet, amit újra és újra a foglalkozás- és életmódváltás jelent.

A kárpáti cigányok első társadalmasodó válasza a foglalkozásváltási kényszerhelyzetre a zenei pályákra történő áthúzódnás volt. A tizenhetedik században indult el, a protestáns etika erős hatására is, az a folyamat, amely a reformkorban a megerősödő társadalmi igényektől indukálva a cigányzene széleskörű elterjedéséhez vezetett. A ma oláh és beás cigányként ismert csoportok pedig olyan kézműves tevékenységekre specializálódtak, amelyeket lehetett a céhes kereteken kívül Lohnwerk üzemformában művelni¹². A ma oláh cigányként ismert csoport elődei között már a tizenhetedik században elkezdődött a váltás, ennek a szöveges (l. a fentebb említett 1693-as uradalmi összeírást) és képi forrásokban¹³ is nyoma van. A foglalkozásváltást kiváltó folyamatok a beások között is elindulhattak már a tizenhetedik században, de miként azt fentebb említettem, csak a tizennyolcadik században mutatható ki konkrétan.¹⁴ Az bizonyos, hogy a váltási folyamat nem egyszerre és nem egy helyen zajlott le a zingari valachi név alatt megjelenő közösségekben. Az oláh cigányok és a beások több egymástól független, szegmentáris közössége élt a tizenhetedik–tizennyolcadik században a Balkán és a Kárpát-medence különféle helyein, Bulgáriában, Szerbiában és Magyarországon.

A beás közösségek jellegzetes fafeldolgozó mesterségei és családnevei a tizennyolcadik század közepére már kialakultak. Az 1770-es évek dél-dunántúli összeírásaiban¹⁵ a ma ismert családneveikkel található meg a beások, részint erdei teknővájó telepeken élő piackereső kézművesekként, részben a falvakban élő napszámosokként.¹⁶ A falvakban napszámos munkából élő, többnyire már katolikus vallású beások paraszti módon („more rusticano”) öltözködnek és gyermekeik nevelésében is használtak. A kézműves beások identitásának, csoportkarakterének meghatározó vonása a román jelleg. A románok módjára („more valachico”) öltözködnek és görögkeleti vallásúak.

12 Munkaértékesítő iparűzés. Vö. Weber (1979:107–108).

13 Az üstfoltozó oláh cigány tizenhetedik századi ábrázolását (1690 körül keletkezett kéziratos erdélyi viseletkódex alapján) lásd Bencsik (2008:68).

14 L. kötetünkben Landauer Attila tanulmányát is!

15 Az összeírásokból a baranyaiak kiadása történt meg, Móró Mária Anna (1978).

16 A gazdaságtörténeti folyamatok és a csoportfejlődés összefüggéseiről lásd Nagy (1998; 2004; 2008).

Ugyanebben az időben Augustini ab Hortis (2009) felhívja a figyelmet, hogy különbséget kell tenni az erdélyi és magyarországi cigányok között, s ez a különbségtetés – tegyük hozzá – fontos a más-más területeken, eltérő akkulturációs szinten élő és többféle tevékenységet folytató beás közösségek között is.

A hazai szakirodalomban az első, cigányokról készült modern összefoglaló munka szerzője, Augustini ab Hortis használta először a beás (bräsch) szót. Így ír az erdélyi bräsch-ekről, akiket az ottani cigányok közül a legkiválóbbaknak tartottak (Augustini 2009:159): „Népük többi tagjával egyáltalán nem közösködnek, és nem is cigányoknak, hanem „Bräsch”-nek, vagy magyarul „aranyász”-nak, vagyis aranyosónak nevezik magukat.¹⁷ És bár ez az egyszerű nép nehéz és alig kibírható munkája ellenére igen szegény és szűkölködő, mégis csak ritkán folyamodik kolduláshoz, s még ritkábban lopáshoz. Inkább dolgozik, vagy – ha az időjárás engedi – aranyat mos, vagy teknőket, kanalakat, tálakat váj.”

Gyórfy Endre (1885) nem használja a „beás” népnévet szótárában, de jellemzően írja le a 19. század második felére kialakult csoport-értelmezést: „A teknő vájó cigányok, – ezek az igazi oláh cigányok, de miután ezek télen nyáron az erdőkbe laknak, tehát anyanyelvük nincs más mint az oláh nyelv, s miután ezek nem is érintkeznek sem a települtekkel – sem a vándorlókkel – sőt inkább kerülik egymást – tehát a cigánynyelvet nem bírják, – csak is egyedül az oláh nyelvet, és azon község nyelvét tuniillik a mely legközelebb van azon erdőhöz melyben ők dolgoznak – vagyis laknak.” Nagy-Idai Sztojka Ferenc (1886) szerint a teknővájó cigányok „Bulgáriából jött valódi oláhok” (azaz románok), akikkel más cigányok nem képesek beszélni. Sztojka magát a „beás” szót szintén nem használja. Herrmann Antal az 1893-as országos felmérés 1895. évi kiadásához írt bevezetésben sem használta a beás terminust. Kifejezetten foglalkozási kategóriaként jelenik meg a „beás” kifejezés Weigand német nyelvészprofesszor „*Körös- und Marosdialekte*” című munkájában (Leipzig, 1897)¹⁸. Ezt követően évtizedekig nem használták a kutatók a beás szót, annak ellenére, hogy a tizenkilencedik század végére a ma is alkalmazott hármas klasszifikáció már kialakult.¹⁹

Amikor az újabb kutatások úgy beszélnek beás csoportról, nyelvről, kultúráról, történelemről, mint homogén, egységes entitásról, tulajdonképpen egyszerűsített,

17 Augustini munkájában ezen a helyen Johannes Fridvalszky *Mineralogia* című művére hivatkozik: P.H. 2 §. Az aranyásásról, és a következőt idézi tőle: „Azok a cigányok, akik Erdélyben élnek, sértésnek veszik, ha cigánynak szólítják őket, mivel szerintük »aranyász«, azaz aranyásó a becsületes nevük.”

18 A cigány és német beásokra vonatkozó szövegrész fordítását közli Papp Gyula (1982).

19 A hazai szerzők Szuhay Péter (1999:26) nyomán úgy tudják, hogy a hármas felosztást elsőként Heiczinger János alkalmazta a Népegészségügy c. folyóirat 1939. évi 18. számában megjelent „*Adatok a falu cigánykérdéséhez*” c. írásában. A hármas tagolás általam ismert megfogalmazása a Zala c. újság 1888. október 28-án megjelent 44. számában olvasható, a „*Czigány-ország*” c. cikkben, ismeretlen szerzőtől. A cikk írója a kolompár, teknős és muzsikás cigányok csoportjait különbözteti meg.

ideáltipikus kategóriával élnek, amely segíti ugyan a rendszerezett gondolkodást és a könnyebb értelmezést, a valóság sokszínűségét azonban nem fejezi ki. Kötetünkben Landauer Attila néz szembe ezzel a problémával és az általunk mértékadónak tartott, Tólos Endre által képviselt kutatási irányhoz kapcsolódva a báias szó körültekintő, alapos értelmezését, valamint a beások csoportfejlődésének fontos kérdéseit helyezi új megvilágításba, az eddigieknél gazdagabb szakirodalom és bőségebb forrásadatok alapján.

A további tanulmányok irodalmi és néprajzi írások. Hegedűs Sándor nem csak a beás szövegeket, hanem a beás írók magyarul írt munkáit is a beás irodalomhoz tartozónak tartja. Az irodalmi fogalmi alapvetéstől elválaszthatatlan a „beás nyelv” fogalmának körüljárása is. Szerzőnk ezt is elvégzi, tanulmányának dominánsan irodalmi tematikájához igazítva. Az olvasók tájékoztatása, a precízebb és differenciáltabb értelmezés érdekében szóljunk néhány szót erről a nyelvről, Tólos Endre lektori jelentését alapul véve, kiegészítve Hegedűs Sándor nyelvi okfejtését. A beás nem egy beszélt óromán nyelv, valójában nem archaikus, mert nem régebbi más román nyelvjárásoknál. Régebbi viszont a mai irodalmi román nyelvnél, amely a tizenkilencedik században alakult ki.

„A román nyelvjárások közé történő szokásos besorolása – olténiai-bánati – pontos ugyan így, de csak a dunántúli beás nyelvjárások zömére. Az ország más tájain, de a Dunántúlon is képviselve vannak egyéb román nyelvjárásokkal rokon, szintén beásnak nevezett román nyelvjárások is.”²⁰

Varga Ilona esszéje kiegészíti a beás irodalom kiemelkedő alakjáról, Orsós Jakabról Hegedűs Sándor által rajzolt irodalmi portrét, bemutatva a beások megismertetésében játszott szerepét.

Novákné Békefi Margit a gödöllői beások teknős mesterségéről írt néprajzi tanulmányt. Fontos adatokkal szolgál továbbá a beások identitásáról is. Az általa bemutatott beások önmeghatározása és nyelvről vallott nézetei megfontolandóvá teszi, hogy beszélhetünk-e egységes beás identitásról, illetve a beásról, mint különálló nyelvről.

K. László Julianna a beás közösségek kultúrájának egy másik fontos elemét, a rokonsági rendszert és a családi életet mutatja be. Dolgozata remélhetőleg utat jelent olyan további kutatásokhoz, amelyek a beások rokonsági rendszerét ért balkáni hatásokat és a lokális paraszti közösség kultúrájához való viszonyát tárja majd fel.

Cs. Sebestyén Károly (1876–1956) néprajztudós „*Cigánytípusú románok Krassó-Szörény megyében*” című írását a Cigány Néprajzi és Történeti Egyesület archívumában őrzött kézirat-másolat alapján – komoly viták után, és ellentmondásos benyomásoktól kísérvé – adjuk közre. A szöveghez mellékeljük Gunda Béla 1952-ben írt lektori véleményét.

Cs. Sebestyén – számos szempontból befejezetlennek tűnő – tanulmánya ismeretlen helyen és ismeretlen időpontban készült. Az írás egyes alapgondolatai még

20 Idézet Tólos Endre lektori jelentéséből.

Trianon előtt kerülhettek lejegyzésre, míg végső, de hangsúlyozottan nem végleges formáját a második világháború idején, vagy valamivel a háborút követően nyerhette. A nem kifejezetten beásokról, hanem más csoportokról szóló, ám általunk kimondottan elgondolkodtatónak, megfontolandónak, és a Balkánon végbement folyamatok megértéséhez nélkülözhetetlennek tartott (ily módon a beás tematikához kapcsolódó) íráson kidolgozatlansága ellenére sem változtattunk sokat. Leginkább csak ott, ahol értelemzavaró hibák, elírások, esetleg durva következetlenségek maradtak benne.

„Cs. Sebestyén nagyon alapos, sok adatra hivatkozó, de nagyrészt mégis jobbra spekulatív tanulmányából azonban nem tudhatunk meg semmit arról, hogy a végigvizsgált cigánytípusú románnyelvű bányászok etnikai csoportnak lehet-e köze a mai Magyarországon élő famunkás beásokhoz, minthogy róluk, a beásokról és a lingurárokról e tanulmányban nem esik szó. A lektor Gunda Béla észrevétele szerint is a cikk tulajdonképpen az elrománosodott cigányokról, illetve a cigány származású román néprajzi csoportokról szól mindenekelőtt.”²¹

Gödöllő, 2009. november 25.
SZIE GTK

Nagy Pál történész

Felhasznált irodalom

- Augustini ab Hortis Sámuel (2009): *A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775–1776)*. Budapest–Gödöllő: Györffy István Néprajzi Egyesület–Magyar Néprajzi Társaság–Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.
- Achim, Viorel (2001): *Cigányok a román történelemben*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Bencsik Gábor (2008): *Cigányokról*. Budapest: Magyar Mercurius.
- Bódi Zuzsanna (szerk.) (1997): *Cigány Néprajzi Tanulmányok 6. Tanulmányok a magyarországi beás cigányokról*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság.
- Erős Ferenc (1997): *Előítélet és etnicitás: A cigányellenesség dimenziói a mai magyar társadalomban*. Magyar Tudomány, 6. sz. 712–723.
- Gaertz, Clifford (1994): *Az értelmezés hatalma*. Budapest: Századvég Kiadó. Századvég könyvtár.
- Györffy Endre (1885): *Magyar és cigány szótár*. Paks.
- Kiss András–Pál Antal Sándor (2002): *A magyarországi boszorkányság forrásai III. k.* Budapest: Balassi Kiadó.
- Móro Mária Anna (1978): *Mária Terézia cigány-rendeletei és a Baranya megyei cigányösszeírások 1775–1779*. Pécs. (Különlenyomat a Baranyai Helytörténetírás 1978. c. kötetből.)
- Nagy Pál (1998): *A magyarországi cigányok története a rendi társadalom korában*. Kaposvár: Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola.

21 Idézet Tólos Endre lektori jelentéséből.

Nagy Pál (2004): „Fáraó népe”: *A magyarországi cigányok korai története (14–17. század)*. Pécs: PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék..

Nagy Pál (2008): *Cigány csoportok és az együttélési modellek változásai a Kárpát-medencében a 15–20. században*. In: Romák a történelemtanításban. Történelemtanárok (17.) Országos Konferenciája 2007. október 13–14. Budapest, Történelemtanárok Egylete. 35–50.

Nagy-Idai Sztojka Ferencz (1886): *Ő császári és magyar királyi fensége József főherczeg magyar és cigány nyelv gyök-szótára*. Kalocsa.

Papp Gyula (1982): *A beás cigányok román nyelvjárása. Tanulmányok a cigány gyerekek oktatásával-nevelésével foglalkozó munkacsoport vizsgálataiból V.* Szerk.: Várnagy Elemér. Pécs.

Szuhay Péter (1999): *A magyarországi cigánység kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Budapest: Panoráma.

Tóth Péter (2009): *Cigány nyelvi és foglalkozási csoportok a 17–18. században*. In: Cigánysors. A cigánység történeti múltja és jelene II. Szerk.: Márfi Attila–Kosztics István. Pécs, Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület. 15–20.

Weber, Max (1979): *Gazdaságtörténet. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

TEKNÓS CIGÁNY

1810 körül. Ifj. Neuhauser Ferenc rézmetszete. Az eredeti képaláírás: Löffel-Zigeuner (!), azaz Kanalas cigány. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Képtár. A CNTE gyűjteményében található másolat alapján közöljük.

KANALAS CIGÁNYOK
(LÖFFER-ZIGEUNER)

Siebenbürgische Volkstypen-Karte Nro. 9. Hermannstadt. A CNTE gyűjteményében található másolat alapján közöljük.